

1944, október 31. Praha. — Zpráva úradu vojenského splnomocnenca pri nemeckom štátnom ministrovi pre Čechy a Moravu a veliteľa vojenského okruhu Čechy a Morava K. H. Frankovi s večerným situácnym hlásením nemeckého veliteľa na Slovensku z 30. 10. 1944.

Tajné!

Vec: Situácia na Slovensku.

Večerné hlásenie nemeckého veliteľa na Slovensku z 30. 10. 1944.

1. *Celková situácia:* Víťazstvo nad nepriateľským povstaleckým hnutím našlo dnes svoj výraz v ďakovnej omši, ktorú prezident slúžil v Banskej Bystrici za prítomnosti biskupa a vysokého duchovenstva, i v prezidentovom politicky významnom prejave, po ktorom nasledovala prehliadka všetkých jednotiek, ktoré prispeli k porážke nepriateľa.

2. *Situácia nepriateľa:*

V priestore D. Svinky (6 km juhových. od Lipt. Osady), Donovaly (6 km juhových. od Revúcej), Kalište (7 km východne od Starých Hôr), Kyslá Voda (12 km južne od Lipt. Osady), severný východ z Jasenskej doliny (15 km juhových. od Lipt. Osady) sa nepriateľ ešte tvrdošijne stavia na odpor. Sú to zväčša banditi českej a ruskej národnosti. Slovenské jednotky sú v rozklade.

3. *Vlastná situácia:*

18. SS divízia panc. granátnikov, útočná brigáda Dirlewanger a bojová skupina Schill obklúčili zvyšky nepriateľských jednotiek v juhozápadnej časti Nízkych Tatier. Ku konečnému zničeniu nepriateľa v tomto priestore môže dôjsť asi za tri dni. Počet zajatcov a množstvo koristi naďalej stúpa. Dodnes sme zajali vyše 10 000 ľudí, ukoristili asi 80 diel, 600 nákladných motorových vozidiel, 1 obrnený vlak, 1 nákladný vlak, 300 koní a slovenskú štátnu pokladňu s hotovosťou 2,8 miliardy korún.

Letectvo nebolo nasadené. Počasie: striedavá oblačnosť, častý dážď.

SÚA Praha. S 110-5-47/132. Originál; strojopis. (Z nemčiny preložila HT.)

[1944, október — november. Slovensko.] — Zo správ ľudáckych poslancov predsedníctvu slovenského snemu o priebehu povstaleckých akcií v jednotlivých poslaneckých obvodoch.¹

[Anton Moravčík]

V Bratislave dňa 6. októbra 1944

Na výzvu pána podpredsedu Snemu Dr. Mederlyho úctive oznamujem nasledovné:

¹ Predsedníctvo „Snemu Slovenskej republiky“, ako sa oficiálne nazýval ľudácky zákonodarný

O svojich priamych alebo z vierohodného prameňa získaných pozorovaniach a správach, týkajúcich sa odbojníkov som vždy podával hlásenie ústne alebo písomne generálnemu tajomníkovi strany, ktorý ich použil pri referovaní v Predsedníctve strany. Moje vlastné pozorovania týkali sa väčšinou bratislavských udalostí, lebo som pracoval stále na Generálnom sekretariáte strany a tieto nepokladám za potrebné opisovať, lebo sú totožné s pozorovaním všetkých verejných činiteľov v Bratislave.

Zprávy, týkajúce sa činnosti odbojníkov, som získaval z písomných a ústnych referátov tajomníka a funkcionárov strany.

Na Generálnom sekretariáte strany v kritických dňoch pozoroval som nezáujem o prácu a bezradnosť. Moje iniciatívne návrhy na rozhábanie činnosti strany neboli prijaté, alebo ich prevedenie bolo odkladané na neurčito. Tajomníci a ostatní zamestnanci strany zostali na svojich miestach.²

Dňa 10. septembra t. r., keď som sa dozvedel, že chodí vlak do Zlatých Moraviec, odcestoval som tam, aby som zistil, aká je tam situácia a mohol urobiť opatrenia na jej zlepšenie, taktiež aby som zistil, či moja rodina, ktorá následkom udalostí musela stadiaľ zutekať, sa môže späť nasťahovať. V Leopoldove mi prednosta stanice hlásil, že Zlaté Moravce su čisté od nepriateľa a že teda pokojne tam môžem cestovať. Na poslednej stanici pred Zlatými Moravcami nastúpili do vlaku dvaja vojaci, ktorí sa pozdravili sokolským „Nazdar“, a až vtedy som zistil, že územie ešte nie je od odbojníkov očistené. Keďže vlak išiel len do Zlatých Moraviec, musel som tam vysadnúť. Stalo sa tak v noci o pol 1. hodine, a tam som dopytom od jedného železničiara zistil, že Zlaté Moravce sú obsadené partizánmi. Na šťastie ma tam nikto nepoznal. Podarilo sa mi oklamať dve partizánske stráže, ktoré ma legitimovali, a dostal som sa do mesta. Keďže som videl ďalšie partizánske hliadky v meste, zakopal som na okná najbližšieho známeho majiteľa domu (Štefan Paluš). Ten ma vpustil a keď som sa od neho dozvedel, aká je v Zl. Moravciach situácia a že ma partizáni už trikrát hľadali a dvakrát pri vlaku čakali, požiadal som Štefana Paluša, aby preskúmal okolie záhrad a humien, či nie sú tam stráže, a požiadal ho, aby ma do najbližšej dediny odprevadil. Urobil tak za Ks 500.—. O ¼ na 3. dali sme sa v noci na cestu do Nitry krížom cez polia a potoky. Cestou sme stretali neznámych vojakov, pred ktorými sme sa vždy ukryli a potom v ceste pokračovali. Keďže sme sa cestám museli vyhýbať, poblúdili sme a dostali sme sa do Nitry až ráno o 10. hodine. Od spome-

orgán, rozoslalo 2. 10. 1944 pod č. 923/44 preds. všetkým poslancom obežník so žiadosťou, aby podali do troch dní zprávu „a) o svojich priamych alebo z vierohodného prameňa získaných pozorovaniach, resp. správach, týkajúcich sa činnosti odbojníkov, b) o vlastných zážitkoch, situáciách a krokoch, ktoré by mali hocaký vzťah k ilegálnej činnosti povstalcov.“

Na obežník došlo len 16 odpovedí, z toho tri negatívne (poslanci sa zdržiavali trvale v Bratislave). Z 13 správ sme vybrali štyri. Prirodzene podávajú situáciu očami ľudských „režimistov“ a povstalecké udalosti sa tu opisujú v najčiernejších farbách, zprávy sú plné najfantastickejších údajov o „vraždách, krádežoch a podpaľčve“. Napriek tomu, ak z nich vyberieme reálne jadro, sú cenným prameňom o naprostom rozvrate ľudskej štátnej správy a režimu za povstania a poskytujú dôležité čiastkové údaje o udalostiach v niektorých miestach.

² Podobnú kritickú invektívu na vedenie ľudskej strany, aj keď trochu z inej strany a z iných pozícií, nachádzame v zpráve K. Čulena. Význačný propagandista Hlinkovej strany tu píše o svojich poznatkoch v skalickom okrese a uzaviera: „Treba si uvedomiť, že pospolitý slovenský človek veľmi jasne kritizuje naše posledné udalosti. Jednoduchí roľníci mi hovoria, že ako je to možné, že oni videli, čo sa tu ide robiť, a len vysoká vláda nič nevidela a nič proti tomu nepodnikala. Ľudia celkom otvorene podozrievajú vedenie štátu a to od najvyššieho miesta počínajúc, že mali vedomosť o veciach a že sa diali s akýmsi tichým súhlasom. Treba si uvedomiť i to, že v starej vláde všetko, čo bolo zlé, vialo sa vždy na Dr. Tuku. Teraz tento „obetný beránok“ padol, a preto zodpovednosť začína sa prevalovať i na iných, ba aj na samotného pána prezidenta. Ľudia chcú vidieť nejaké skutky, doteraz však nevideli, že by niekto bol postavený pred súd, že by niekto bol podľa štatarialného súdu odsúdený a prevláda mienka, že sa bude pokračovať v starých kráchoch. I predsedníctvo strany si musí uvedomiť, že niet veľa dôvery voči nemu a nebude do tých čias, kým v ňom sedia ľudia, ktorí sú pokladaní za zodpovedných za dnešnú katastrofu. Ak sa neukáže tuná pevná ruka, tak sa nám tí, ktorí zavinili katastrofu, pekne povracajú a vari ešte my ich budeme musieť odprosovať za to, že sme mali o nich zlú mienku.“

nutého sprievodcu som sa dozvedel, že veliteľom povstaleckého vojska bol poručík letectva Benkovič, že s partizánmi spolupracoval tamojší okr. náčelník Dr. Kazár a jeho zástupca, komisár verejnej správy Kováč. Tiež súdny úradník menom Zuberec sa mal k partizánom pridať. To je môj jediný zážitok, súvisiaci s povstaleckým hnutím.

Dňa 16. septembra 1944 z poverenia vlády Dr. Štefana Tisu cestoval som s ministrom vnútra Alexandrom Machom nemeckým bojovým lietadlom do Prešova. Pri tejto príležitosti zanesol som tam pre zamestnancov strany Ks 200 000.— na platy a výdavky, povedal som do prešovského rozhlasu menom strany prejav na pozdvihnutie ducha tamojšieho obyvateľstva. Zúčastnil som sa porady funkcionárov strany a predstaviteľov úradov, na ktorej získané informácie som tlmočil podrobne generálnemu tajomníkovi strany. Funkcionári strany a HG sa sťažovali najmä na župana, ktorého označovali za slabého a bezradného a na tamojších krajových poslancov, ktorí sa vraj utiahli a o nič sa nestarajú. Jediné predsedu župnej organizácie Dr. Huška a mešťanosta Prešova Sabol-Palko stáli na strážii a robili, čo mohli.

Ostatné mestá na východe sme nemohli navštíviť, lebo nás od toho tamojší nemecký generál odradil, keďže okolie ciest bolo zamorené partizánmi a mnohé cesty boli podmíňované.

Žiadnych iných pozorovaní a zážitkov som nemal a okrem ústnych pokynov a smerníc, ktoré som dal funkcionárom a tajomníkom strany, ako za danej situácie sa majú držať, iné kroky som nepodnikal.

L. S.
Generálny sekretariát
Hlinkovej slovenskej ľudovej
strany. Bratislava, E. M.
Šoltésovej 2.

Na stráž!
Moravčík
vedúci úradu — poslanec.

[Dr. Miloš Vančo]

Turč. Sv. Martin, dňa 10. októbra 1944

Na vyzvanie č. 923/1944. preds. dovoľujem si podať túto zprávu:

Od jari 1944 počúval som s časom na čas rádio z Londýna a vlastne zprávy o Slovensku. Vyzvania, aby na Slovensku sa robili národné výbory a proti železniciam, aby sa robili atentáty, pokladal som za nerozmyslené a viac len prázdne reči. Na zhromaždeniach, na ktorých som rečnil, nevyhýbal som sa ani tomuto šteklivému predmetu. Hovorieval som, že Slováci ani za hranicami a tým menej Slováci doma nemôžu byť takí obmedzení, aby si ničili svoje životné prostriedky a aby si vojnu začínali na vlastnom území a to už vtedy, keď vojna ešte bola okolo Kijeva a keď piaty rok robíme politiku, len aby sme vojnové udalosti od nášho územia čím ďalej držali.

Kontroloval som si, či agitácia v Turci predsa len našla nejakých prívržencov. Tu musím poznamenať, že ani otvorene, ani dôverne nijaké udalosti som sa nedozvedel, ktoré by boli nasvedčovali, že v Turci táto agitácia našla akúsi pôdu. A tvrdím, že táto agitácia v našich občianskych vrstvách, a to ani na dedinách, ani v Turč. Sv. Martine, prívržencov nemala, a to ani do poslednej chvíle nie.

Koncom júla a začiatkom augusta 1944 nocami lietadlá krúžili nad Turcom. Poplachy C. P. O. riadne a presne fungovali. Všeobecne sa vysvetľovalo, že tieto nočné lietadlá sú ruské a že tieto lietadlá zhadzujú parašutistov. Títo parašutisti údajne sa ukrývali po horách a počtom ich je vraj poskromne. Ináče o prvých a živých parašutistoch som sa dozvedel, že sa zjavili v Luptove okolo Lužnej, Osady, Železného. V Turci ich ešte vtedy vari ani nebolo, alebo sa nikomu verejne neukazovali.

Dňa 25. augusta 1944 medzi 15.—16. hodinou v Turč. Sv. Martine na ulici

zbadal som veľký počet vojakov miestnej posádky. Vojaci fŕkali na bicykloch a motocykloch hore-dolu. Nevedel som, či to majú nejaké cvičenie, alebo čosi iného. Nezvyklé to bolo. Na ulici som stretol žandárskeho strážmajstra tunajšej žandárskej stanice menom Vajdu, ktorý mi bol osobne dobre známy. Zastavil som ho a pýtal som sa, či vojaci majú mimoriadne cvičenie. On mi odpovedal, že vari nie a čosi vraj sa strojí. Opýtal som sa ho, či žandárska stanica nevie, čo to má byť, keď sa „čosi strojí“? On mi odpovedal, že úradne nevedia nič. Celú vec má vraj v rukách vojsko a to robí z toho veľkú tajnosť. Súčasne mi povedal, že p. prezidenta Dr. Tisu zabili, minister Čatloš prevzal vraj všetku moc a toto, čo vidíme na ulici, je vraj na zaisťovanie pokoja. Strážmajster Vajda mi hovoril, že tieto zprávy sú nezaručené a nepotvrdené a mne ich hovoril ako poslancovi, dôverujúc, že ich upotrebím na svoju informáciu, ale predbežne ďalej o nich nikomu hovoriť nebudem. Odpovedal som mu, že ak je reč o takýchto udalostiach, tak žandárstvo by v prvom rade malo vedieť spoľahlivo, čo sa stalo. On mi odpovedal, že pravdaže, žandárstvo by malo vedieť čo akú nemilú zprávu, ale vraj všetko vzalo do ruky vojsko a celá žandármeria je akosi „vedľa“.

Počítal som na nepokoje a to už, či udajné udalosti sú pravdivé, alebo nie, a preto ponáhlal som sa domov. O niekoľko minút nastal mimoriadny hrmot na uliciach v Turč. Sv. Martine a vtedy som videl, že na bicykloch, na motocykloch a na niekoľkých osobných autách vojaci v slovenských uniformách zaplnili hlavnú ulicu. Zarazilo ma, že mnohí z nich boli bradatí, čo pri našich mladých vojakoch bolo by bývalo nezvyčajné. Vtedy som začul hlasy na ulici, „to sú partizáni“. Vtedy som videl prvý raz partizánov, prípadne ruských vojakov v našich uniformách. Súčasne zbadal som, že niektorí mne osobne známi Nemci, tunajší obyvatelia sa ponáhľajú na železničnú stanicu v Turč. Sv. Martine.

Partizáni ihneď obstali budovu pošty, okresného úradu, obecný dom, potom železničnú stanicu a Turč. Sv. Martin bol blokovaný. Vojaci miestnej posádky čiastočne pridali sa k partizánom a čiastočne preobliekli sa do civilných šiat a odchádzali domov.

Okresný náčelník Dr. Jančina bol zvolal na 26. VIII. 1944 poradu do svojej kancelárie poradiť sa o poriadkoch bezpečnostných, ktoré by bol mal uviesť v Turci na zabezpečenie pokoja. Zavolať aj mňa ako poslanca, čakal som, že tam dostanem podrobné vysvetlenie o veci, a preto dňa 25. VIII. po týchto udalostiach som z domu neodchodil.

Keď som na druhý deň p. okresného náčelníka pred poradou v úrade hľadal, dostal som odpoveď, že p. okresný náčelník je nie doma, a je asi v Bratislave. Porada vraj nebude.

Národný výbor (miestny) v Turč. Sv. Martine, taktiež aj okresný v Turci, so sídlom v Turč. Sv. Martine, začal sa až vtedy tvoriť, keď sa tieto udalosti zbegli.

Aspoň ja mám taký dojem a všetko, čo som videl a skúsil, poukazuje na to, že toto hnutie v Turci mali v rukách vojaci, a nie civilné obyvateľstvo.

Z blokovaného Turč. Sv. Martina nebolo možno písať, nebolo možno telefonovať, telegrafovať, ba ani riadne odcestovať. Nocou a cez hory odchodiť mi neprichodilo, lebo som už človek starší a chorý.

Ináče vyčkával som, či sa nám dostane potvrdenia o udalostiach, ktorými sa odôvodňovali tieto mimoriadne prípravy. Takto som ostal v Martine a odcestovať som potom už ani nemohol. Kto sú členovia národných výborov v Turč. Sv. Martine, a vlastne v Turci, to ani dnes neviem. Boli o tom reči a chýry, ale nikoho som v takejto funkcii disponovať nevidel, ani podpis jeho som nečítal.

Ja som do udalostí ani aktívne, ani pasívne nezasahoval.

Dňa 3. sept. 1944 osem členov takzvanej národnej stráže ma areštovalo, a to údajne na rozkaz miestneho Národného výboru. Zatvorili ma do pivnice. Žiadal som, aby ma previedli pred národný výbor, ale to odopreli urobiť. Podržali ma

tam vo väzení asi poldruhej hodiny a potom mi prišli oznámiť, že už môžem odísť. Spolu so mnou bolo tam zatvorené iných asi 20—25 ľudí, medzi nimi aj dvaja dôstojníci v uniformách slovenských. Žiadal som písomné potvrdenie o tom, že sa môžem vzdialiť. Povedali mi, že oni nič písomného nedávajú a môžem byť vraj rád, keď už môžem odísť.

Tak som aj odišiel.

V ten istý deň prišla pre mňa žandárska hliadka a zase ma zobrala a súčasne mi zobrala aj rádioaparát. Zase ma držali zavretého asi tak za hodinu a znovu ma pustili, lebo že je to vraj omyl. Opýtal som sa, kto im dal rozkaz, to jest žandármerii ma zatvoríť, povedali mi, že je to dôverná vec, len vraj vo všeobecnosti mi udajú, že nad nimi disponuje okresný úrad a vlastne teraz tam úraduje Národný výbor.

Išiel som na okresný úrad pýtať si vysvetlenie o veci. Z úradníkov okresného úradu nenašiel som nikoho, iba dve pisárky a tie mi povedali, že takéto rozkazy vydáva Národný výbor. Pýtal som sa, kto tam disponuje, dostal som odpoveď, že to ony nevedia, ale ja vraj tých pánov asi poznám. Nevedel som o nikom a o ničom.

Žandármeria mi oznámila, že síce ma prepustili, ale každý deň 3 razy mám sa u nich hlásiť, lebo stojím pod policajným dozorom. Rádioaparát mi na druhý deň vrátili, ale pod policajným dozorom som ostal a každý deň 3 razy som sa na žandárskej stanici hlásil.

Vtedy už boje nad Martinom boli v prúde, a preto dňa 5. sept. 1944 odišiel som s rodinou do Blatnice. Táto dedina leží od stanice (Príbovce) asi 10 km. Ináče v tom čase nariadili úradne, aby ženy a deti z Turč. Sv. Martina boli evakuované (z dolnej časti Turč. Sv. Martina), a tak odišiel som aj ja s manželkou a s dvoma malými vnučkami do Blatnice.

Tam som vyčkal koniec bojov a dňa 17. sept. 1944 vrátil som sa do Turč. Sv. Martina.

Len čo som zosadol s voza, prišla pre mňa nemecká vojenská patrola a zatvorila ma do väzenia okresného súdu v Turč. Sv. Martine, hoci som sa odvolával, že som poslancom a patrí mi právo imunity. Dostal som odpoveď, že v čase, keď sa robí štátny puč, imunita nejestvuje.

Tam vo väzení ma podržali čosi vyše hodiny. Potom ma predviedli pred nemeckého dôstojníka — nadporučika. Ten mi oznámil, že som v podozrení, že som vraj finančne podporoval partizánov. Ja som toto obvinenie poprel a prosil som, aby mi udali údajného oznamovateľa a prípadne aj bližšie konkrétne dáta. Dostal som odpoveď, že ponosa proti mne prišla od akejsi starej ženy. Udal som, že partizáni ma dva razy dali aretovať a to vari asi preto, že ma nepokladali za svojho človeka a teraz zase nemecké vojsko ma aretovalo, lebo sa domnieva, že som teda finančne podporoval partizánov. Udával som, že partizáni nepotrebujú finančnej pomoci, lebo dnes peniaze na takéto vojnové ciele sa tlačia a tak peňažné príspevky súkromníkov sú logickým nezmyslom. O mojom aretovaní dozvedeli sa niektorí Nemci, ktorí v Martine predtým bývali, mňa osobne dobre znali a teraz spolu s nemeckým vojskom do Martina sa už boli vrátili. Videl som ich na ulici, odvolával som sa na ich mienku. Prišli viacerí na pozvanie a dali o mne vari priaznivú mienku, lebo spomenutý nadporučik ma hneď prepustil, prosil za odpustenie a udal, že celá vec je asi nemilé nedorozumenie. Ešte pripomenul mi, že ako advokát prípadne vo vykonávaní svojho povolania som si utržil u niekoho zlé oko a teraz sa prípadne takýto človek chce na mne vyvršiť.

Toľkoto viem z vlastnej skúsenosti. Ostatok, čo o činnosti povstalcov viem, dozvedel som sa len z novín.

V mojom prípade imunita poslanecká bola až dva razy narušená, ale prosím z toho neodvodzovať nijaké následky. Ťažkosť je beztak mnoho a nemienim ich zo svojej strany ešte rozmnožovať.

Dr. Miloš Vančo.

Plavnica, 14. novembra 1944.

Na Váš list číslo 923/1944 podávam túto zprávu: Už 1. aug. t. r. bol som v Bojniciach a hľadal som tam p. predsedu snemu, lebo som ho chcel upozorniť na veci u nás a hlavne v našom vojsku. Keďže som ho nájsť nemohol, požiadal som p. posl. dr. Hufku ako župného predsedu, aby zvolal poradu poslancov z východného Slovenska. A toto sa i stalo!

Na porade som medziiným poukázal: že naša armáda je bez poriadku a disciplíny, že je veľmi zle vyzbrojená a že situáciu Slovenska a svoju úlohu v ňom strašne špatne chápe. Prítomný bol p. min. dr. G. Fritz, ktorému som otvoreno povedal, že máme už málo času, a keď si čím skôr nedáme veci do poriadku, bude zle, ba veľmi zle. On však videl veci ináč. Žiaľbohu, hoci som na to upozornil, nič sa nerobilo, čo by bolo predišlo tomu, čo potom prišlo.

V mojom okrese Stará Lubovňa nebolo to najhoršie. Partizáni až v júli t. r. začali svoju činnosť. Boli to však partizáni z býv. Poľska. Títo prepadli žandársku stanicu v Mníšku a v Plavnici a kradli v obciach: Mníšek, Granastov, Sulín, Kamienka, Litmanová, Jakubany a Šambron.

Sám osobne som sa dosiaľ s partizánmi do styku nedostal. Ešte i teraz podľa zprávy, ktoré mám od ľudu, je v okrese dosť partizánov a to hlavne v pohraničných lesoch a v horách šambronských a jakubjanských. A najhoršie je to v okolí Mníšku, lebo tam i teraz kradnú a donúcuju obyvateľstvo, aby im toto donášalo stravu a šatstvo. Obec Jakubany je tiež na tom veľmi zle, lebo tu nielen partizáni, ale i nemecké vojsko urobilo hodne škody, lebo im skoro všetky senníky po horských lúkach so senom popálilo. Hovorí sa, že je tu viac než za 3 milióny korún škody.

V našom okrese bol vyhodенý most na ceste St. Lubovňa — Mníšek a Plavnica — Malý Lipník. Najviac zla nám narobili partizáni v okrese Sabinov, lebo tu nielen mosty na ceste poškodzovali, ale i na trati mosty a trať ničili.

Ešte vždy pri opevňovacích prácach mnohí pracujú. To by však zle nebolo, keby pracujúci mali obuv. Rozhorčenie je tu až k vzbure, lebo obuvi niet a do práce ich ženú. Keď tu náprava nepríde, bude zle a snád i vzbura, lebo obuv, ktorú pracujúci mali, je už skazená trojmesačnou prácou. Kúpiť novú si nemôžu, lebo jej tu niet a v zime bosí predsa len pracovať, a to ešte v zákopách, je nemožné. Keď sa musia opevňovacie práce robiť, je potrebné obuv pre pracujúcich zadovážiť, lebo ináč nebude divu, keď bez obuvi nebudú chcieť ísť do práce a z tohoto bude nepokoj s nemeckou brannou mocou.

Tieto opevňovacie práce, ktoré sa dnes na východnom Slovensku robia, tak ožobráčia tento kraj, že ani za polstoročie sa z toho Slovensko nespamätá. Budeme bez lesov, paliva a reziva s úplne rozrytou pôdou.

Ináč v okrese St. Lubovňa bolo a je ešte dosť kľudu. Lud zlodejstvo, ničenie ciest a mostov veľmi odsudzuje. Zle je tu len to, že sme nielen od Bratislavy, ale i od Prešova odrezaní. Do Prešova ide cez deň len jeden vlak, a to len vtedy, keď nejdú transporty. Časopisy nedostávame nielen z Bratislavy a Žiliny, ale ani z Prešova „Slovenskú slobodu“. I to treba nejako zariadiť, aby noviny boli zasielané, lebo obyvateľstvo je tu bez zprávy z ostatného Slovenska.

Túto zprávu zasielam Vám len preto tak pozde, lebo Váš list som dostal len teraz a to 10. nov., keď som bol v Bratislave.

Na stráž!
Ján S. Vančo.

[Dr. Ján Ferenčík]

[bez dáta]

Partizánsky a revolučný odboj vypukol v Ružomberku dňa 27. augusta t. r. popoludní po 15. h. V samom Ružomberku trval do 6. sept. Veliteľ ružomerskej

posádky, major Miloš Vesel, povedal mi pri mojom zaistení a vypočutí v kasárni, že nadporučík Kadúč(?), v predošlú noc samým vojskom z ružomerskej väznice prepustený dôstojník, sám išiel do hôr po partizánov a prišiel s nimi na korytnickej ceste smerom od Podsuchej. Tak sa povrávalo, že partizánov mohlo byť cca 200. Ružomerské veliteľstvo prijalo partizánov a spolupracovalo s nimi.

Činnosť partizánov v Ružomberku: Obsadili najprv mesto, križovatky ulíc a ciest, Podhoru, Nemeckú ulicu, Rybárpole. Istá čiastka odbojníkov odišla do Lubochne proti tamojším Nemcom. Odboj sa začal s heslom „Smrť Nemcom!“ Povrávalo sa ihneď, že odbojníci hneď v prvých dňoch odbojníctva spomedzi ružomerských Nemcov zavraždili asi 85 a pochovali ich v spoločných hrobch. Medzi partizánmi boli mnohí mladí, neplnoletí ľudia, cigáni, židia... Hneď dňa 27. augusta vyhlásil ružomerský národný výbor, že obnovená Československá republika vstupuje do života a v mene jej v Ružomberku preberá politickú a vojenskú moc miestny národný výbor. Občania nech si ozdobia domy československou a sovietskou zástavou. Nech nerozširujú poplašné zprávy! Na vyslovenú žiadosť miestostarostu Ladislava Knihu, tajomníka HSLS, dal m. n. výbor vyhlásiť nariadenie o stannom práve, aby sa zamedzili krádeže a vraždy. Podľa toho nariadenia dalo veliteľstvo zastreliť dvoch partizánov, ktorí sa previnili proti tomu stannému právu. Stalo sa to verejne. Je pravda, že veliteľstvo dalo na žiadosť miestostarostu stráž k hrobu A. H. No, tá nestála tam, kde predošla, ale chodievala nad hrobom.

Dňa 1. septembra večer boli zaistení na žiadosť ružomerského národného výboru nasledovní činitelia strany: Dr. Ján Ferenčík, Laco Kniha, župný tajomník HSLS, Tono Turanec, veliteľ HG. Byty zatknutých boli prekutané. Hoci bol pevný úmysel menovaných na dlhší čas zaistiť, po dvojhodinovom vypočutí prepustili všetkých troch. No, zakázalo sa im chodiť na politické zasadnutia strany, na porady protipartizánske. Každý dostal príkaz denne sa hlásiť na veliteľstvo.

Po vypočutí zaistených prezradilo veliteľstvo, prečo sa pripojilo k partizánom. Bolo presvedčené, že Nemci už prehrali vojnu, Rusi prekročili hranice Slovenska na viacerých miestach. Nuž teraz treba robiť niečo na privítanie a získanie Rusov. Na Nemcov smrť, pretože oni nedodržia svoje slovo. No partizán vraždí len mužských, kdežto Nemci vraždia i ženy a deti — ako napr. teraz v Kežmarku, alebo v Žiline! Nemci sa už nikdy viacej nedostanú do Ružomberka... My sa len pridajme k Československej republike, nehovorme proti nej, rozumne si počínajme, aby sme sa nedostali do rúk „partizánov“.

Činnosť partizánov trvala v Ružomberku 10 dní. Za toho času mobilizovali občanov do zbrane, odstraňovali svojich protivníkov a robili vojenské prípravy. O ich činoch majú Nemci (žandári) v Ružomberku podrobné zprávy. Mne boli predostreté zápisnice o zastrelení farára Martina Martinku (Lipt. Sv. Michal) a Rudolfa Šedu (Lipt. Sv. Ján).

Spomedzi členov národného výboru ružomerského sa zjavili v Ružomberku: továrnik Lajda (bryndziar), Strechaj, sadzač v Leve, František Smetana, drogist, trafikant Voskár, Ondruš, riaditeľ Slov. banky filiálky Dr. Kustra, okr. lekár Stanek, sudca Medvecký, obchodník Zelenák.

Nemci obsadili Ružomberok dňa 6. septembra. Ľudstvo si vydýchlo. No, i po tom termíne je mesto stále znepokojované partizánskymi granátmi. Partizáni strieľajú takmer každý deň z doliny korytnickej na Ružomberok a poškodzujú želez. stanicu, budovu Včely a iné domy. Dňa 21. sept. bombardovali mauzóleum A. Hlinku, poškodili farský kostol a farskú budovu.

Dr. Ján Ferenčík.